

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / SENTABR /
9-SON, II-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
II-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukirimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BAHOLASH VA MUAMMOLI KREDITLARNI BARVAQT ANIQLASHNING SUN'YI INTELLEKTGA ASOSLANGAN MENEJMENT MODELINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	14
Alovuddin Jamolov	
YASHIL TRANSPORT: BARQAROR RIVOJLANISH UCHUN IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAMARQAND VILOYATIDA MAHALLIY BUDJETLARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	25
Uzakova Kamola Bexzodovna	
O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI	31
Xolmurodova Moxichehra Dilmurodovna	
THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN: EVIDENCE FROM AN ARDL BOUNDS TESTING APPROACH (2000–2024)	36
Ortikov Olloberdi Muzaffar o'g'li	
Rajabova Malika	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI	44
Rustamova Dildora Jamshid qizi	
THIS STUDY EXAMINES BEIJING'S EXPERIENCE IN PROMOTING CROSS-BORDER E-COMMERCE IN TASHKENT FROM THE PERSPECTIVE OF REGIONAL COOPERATION	50
Wang Jiahao	
DORI VOSITALARIGA OID AXBOROTLARNI BUXGALTERIYA HISOBI VA HISOBOTLARIDA AKS ETTIRISH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	58
Yodgorov Xushvakt Mansurovich	
AGROSANOAT MAJMUINI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA JAMLANMA DARAJA VA KANALLARARO TAKRORLANISHNI O'LCHASH METODIKASI: «YASHIL» YO'NALISHLAR MISOLIDA	63
Xudaynazarov Bekzod Akramovich	
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА АКТИВОВ И СТАБИЛЬНОСТИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	69
Баймуратова Зина Акилбековна	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYAVIY MUHITNI YANADA RIVOJLANTIRISH VA INFLYATSIYANING SALBIY OQIBATLARINI KAMAYTIRISH YO'NALISHLARI	75
Niyozov Asad Qosimovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNING NAZARIY EVOLYUTSIYASI VA UNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLARI	80
Afenov Nursultan Nugmatillayevich	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	86
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
GREEN BONDS IN UZBEKISTAN: OPPORTUNITIES, INSTITUTIONAL DEVELOPMENT AND BARRIERS TO SUSTAINABLE FINANCE	92
Umarova Zulaykho Tursunovna	
YASHIL INVESTITSIYALARNI JALB QILISH ORQALI BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI	97
Teshayev Zafarbek Zokirovich	

RAHBARLIK LAVOZIMLARIDA XOTIN-QIZLAR ULUSHI VA MAVJUD STROTEPLAR TAHLILI	103
Abduraxmonova Feruzabonu Abduraxmon qizi	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	109
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
KATTA HAJMLI IQTISODIY MA'LUMOTLAR (BIG DATA) SHAROITIDA EKONOMETRIK BAHOLASH USULLARINING NAZARIY TRANSFORMATSIYASI.....	115
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
EFFECTIVE MECHANISMS FOR MANAGING ORGANIZATIONAL ECONOMIC SUSTAINABILITY IN THE PROCESS OF JOB OPTIMIZATION.....	121
Odilov Jakhongir Akram ugli	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI BANK KREDITLARI ORQALI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	128
Abdullayev Ahrorjon Akmaljon o'g'li	
ZARGARLIK XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA PERFORMANCE MARKETINGDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI.....	134
Azizova Roxila Baxodir qizi	
IQTISODIYOT NAZARIYASI: NAZARIY ASOSLARDAN AMALIYOTGACHA BO'LGAN IQTISODIY JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	139
Xamdamiy Amriddin Xamdamiy o'g'li	
УПРАВЛЕНИЕ И ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ.....	145
Taravat Abdul Salam	
ПОВЕДЕНЧЕСКИЙ ПОДХОД В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ	152
Ikrayeva Nodira Burxon kizi	
STOCK MARKET DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN, 2023–2026: INSTITUTIONAL REFORM, PRIVATIZATION, AND EVIDENCE FROM PRIMARY EXCHANGE MICRODATA.....	159
Alekperova Dilshodakhon	
Toshkentov Kuvonchbek	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA TIJORAT BANKLARINING O'RNI.....	167
Bozorov Ilyos Isomiddinovich	
TIJORAT BANKLARINING KAPITAL BAZASINI MUSTAHKAMLASHDA ZAMONAVIY MOLIVAVIY INSTRUMENTLARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	173
Abduraimova Fazilat Hikmatulla qizi	
TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASHDA YANGI KONSEPTUAL VA USLUBIY YECHIMLAR: SIRKULYAR IQTISODIYOT TAJRIBASI.....	180
Otajanova Shahnoza Shuhratovna	
BANKLARDA RISKLARNI BOSHQARISH, DAROMAD VA NATIJADORLIKNI OSHIRISH	185
Jo'rayev Bekzod Bahodir o'g'li	
INKLYUZIV TA'LIM MUHITINI TA'MINLASHDA UMUMTA'LIM MAKTABLARI MENEJMENTINI HUDUDIY KLASSTERLASH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH MODEL: TASHKILIY-BOSHQARUV MEKANIZMLARI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI	192
Rajapova Guldona Usman qizi	
FERMER XO'JALIKLARIDA MOLIVAVIY NATIJALARNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH: FOYDA SIFATI VA BARQARORLIGINI BAHOLASH YONDASHUVLARI	198
Rashidov Baxadir Yusupovich	
HUDUDLAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA INVESTITSIALARNING ROLI.....	203
Sapayeva Fazilat Norbayevna	

ERKIN IQTISODIY ZONALARDA EKO-SANOAT PARKLARINI TASHKIL ETISH VA EKOLOGIK TADBIRKORLIKNI BAHOLASH USULLARI	207
Turg'unova Tursunoy Maratovna	
TIJORAT BANKLARIDA JISMONIY SHAXSLARNI KREDITLASHNING TASHKILIY VA HUQUQIY ASOSLARI	212
Aminova Mehriniso Erkinjonovna	
BARQAROR RIVOJLANISH (ESG) PRINSIPLARINING KOMPANIYA BRENDI QIYMATI VA JOZIBADORLIGIGA TA'SIRI	217
Dilfuza Matisakova	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ORQALI MOLIVAVIY XIZMATLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH	224
Raximova Lolaxon Avazovna	
MEHNAT INTIZOMINING KORXONALAR FAOLIYATINING IQTISODIY SAMARADORLIGIGA TA'SIRI.....	228
Azizova Sayyora Xamidullayevna	
MINTAQA IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA TIBBIY TURIZM XIZMATLARINING EKONOMETRIK BAHOLANISHI.....	237
Yusupova Mexribon Uktamovna	
KICHIK SANOAT ZONALARIDA INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISHNING RAQAMLI TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI SHAKLLANTIRISH.....	245
Jo'rayev Po'latjon Komiljon o'g'li	
MAKTABGACHA TA'LIM XIZMATLARI SOHASIDA KICHIK BIZNES RAQOBATBARDOSHLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	251
Madaminova Feruza Tursunboy qizi	
YASHIL INVESTITSIYALARNING MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI VA AHAMIYATI.....	259
Raximova Shaxnoza Xamzayevna	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TAYYOR MAHSULOTLAR EKSPORTINI RAG'BATLANTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI VA TA'MINOT YO'LLARI.....	263
Esanov Yusufjon Dilmurod o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT: MOHIYATI, XUSUSIYATLARI VA O'ZBEKISTONDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	267
Sultonov Shahzod Shavkat o'g'li	
O'ZBEKISTON BANLARINIGKING YASHIL BANK MAHSULOTLARI TASHKIL QILISH MEXANIZMLARI VA ULARNING BANK IQTISODIY SAMARADORLIGINI SALBIY TA'SIR QILMAGAN HOLATDA MAHSULOTLARINING MOLIVAVIY BARQARORLIK TA'MINLASH YO'LLARI.....	275
Nuriddinov Murodjon Nuriddin o'g'li	
JAHON IQTISODIYOTINING GLOBALLASHUVI SHAROITIDA MILLIY EKSPORT SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MARKETING MEXANIZMLARI.....	281
Jumayeva Zamira Bustonovna	
MARKAZIY OSIYO UCHUN GEOSIYOSIY RISK (GPR) INDEKSINI ISHLAB CHIQISH	285
Qodirova Laylo Otabekovna	
BIRLASHGAN ARAB AMIRLIKLARI STARTAP EKOTIZIMINI BOSHQARISH MODELI VA O'ZBEKISTON UCHUN SABOQLAR.....	289
Elmurod Sodiqov Shomurod o'g'li	
INTEGRATSIYALASHGAN HISOBOTNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK YONDASHUVLARI.....	295
Abduvaliyev Zafar Mahmudovich	
AVTOMOBIL BUTLOVCHI QISMLAR ISHLAB CHIQARISHDA MAHALLIYLASHTIRISH VA TA'MINOT TARMOG'INI DIVERSIFIKATSIYALASH SAMARADORLIGI.....	301
Asadov Elyorbek Kandiayrovich	

INFRATUZILMA TADBIRKORLIK FAOLIYATI UCHUN ZARUR OBYEKTLAR, INSTITUTLAR, RESURLAR VA XIZMATLAR MAJMU'I.....	307
Rustamov Sultonbek Bekzadovich	
TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION JOZIBADORLIK PARADOKSLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA).....	315
Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich	
"YASHIL" SANOAT SIYOSATINI BAHOLASHNING XUSUSIYATLARI.....	323
Ismatulloeva Madinabonu Fozil qizi	
BUDJET TASHKILOTLARIDA BUDJET MABLAG'LARI HISOBI VA ULARDAN FOYDALANISH USTIDAN ICHKI AUDITNI TAKOMILLASHTIRISH.....	330
Murtozayeva Xusnora Erkin qizi	
KORXONANING BREND EKOTIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	335
Sa'dulloyev Habibullo Ibodullo o'g'li	
AGRAR VA SANOAT TARMOQLARIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH ORQALI YANGI ISH O'RINLARINI SHAKLLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	341
Bobojonov To'liqinbek Maxmud o'g'li	
O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINING ENERGIYA TA'MINOTIDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI VA ISTIQBOLLARI.....	347
Jo'ramurodova Feruza Mardon qizi	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SANOAT KORXONALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISH VA INVESTITSION STRATEGIYALARNI BOSHQARISH.....	353
Nazarova Nigora Yusufvna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARINING AKADEMIK FAOLIYATINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING IQTISODIY-TASHKILY ASOSLARI.....	361
Raximbayev Musobek Komiljon o'g'li	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINING SHAKLLANISH TENDENSIYALARI, HUDUDLARARO FISKAL TAFOVUTLAR VA HUDUDIY SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI MUAMMOLARINING TIZIMLI TAHLILI.....	367
Azamjonov Ulug'bek Usmonjon o'g'li	

MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINING SHAKLLANISH TENDENSIYALARI, HUDUDLARARO FISKAL TAFOVUTLAR VA HUDUDIY SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI MUAMMOLARINING TIZIMLI TAHLILI

Azamjonov Ulug'bek Usmonjon o'g'li
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil
izlanuvchisi
Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), kapitan
ORCID: 0009-0001-5391-192X

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston hududlarida mahalliy budjet daromadlarining shakllanishi, fiskal konsentratsiya va soliq ma'muriyatchiligini baholash muammolari tadqiq etiladi. Tadqiqotning maqsadi daromadlar o'sishini hududiy iqtisodiy baza, budjetlararo taqsimlash qoidalari va ma'muriy natijadorlik nuqtayi nazaridan farqlab talqin qilishdir. O'sish sur'atlari, hududiy ulushlar, Herfindahl-Hirschman, Gini va Theil indeksleri hamda variatsiya koeffitsiyenti qayta hisoblandi. Tanlangan qator bo'yicha jami nominal daromad 102,62 foizga oshgan, konsentratsiya indeksi esa 831,22 punktdan 925,02 punktga ko'tarilgan. Toshkent shahri chiqarilgan tanlanmada ushbu indeksning 2,92 punktga o'zgarishi umumiy tafovutning tarkibini aniqlashtirdi. Maqolaning ilmiy hissasi konsentratsiya o'zgarishini hududiy komponentlarga ajratish va ajratma normativlari ta'sirini alohida hisobga oluvchi diagnostik yondashuvni rivojlantirishdan iborat. Daromadlar pasporti, soliq turlari bo'yicha standartlashtirish va hududga mos ma'muriy choralar yuzasidan takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: mahalliy budjet, hududiy fiskal salohiyat, daromadlar konsentratsiyasi, fiskal tafovut, soliq ma'muriyatchiligi, ajratma normativi, budjetlararo transfert, Gini koeffitsiyenti.

Аннотация: В статье исследуются формирование доходов местных бюджетов регионов Узбекистана, фискальная концентрация и проблемы оценки налогового администрирования. Цель исследования заключается в разграничении экономической базы, правил межбюджетного распределения и административной результативности при интерпретации роста доходов. Повторно рассчитаны темпы роста, региональные доли, индексы Херфиндаля-Хиршмана, Джини и Тейла, а также коэффициент вариации. В выбранном ряду совокупные номинальные доходы увеличились на 102,62 процента, а индекс концентрации вырос с 831,22 до 925,02 пункта. При исключении города Ташкента изменение этого индекса составило 2,92 пункта, что уточняет структуру межрегиональных различий. Научный вклад работы состоит в декомпозиции изменения концентрации по региональным компонентам и развитии диагностики с отдельным учетом нормативов отчислений. Предложены паспортизация доходных данных, стандартизация по видам налогов и дифференциация административных мер.

Ключевые слова: местный бюджет, региональный фискальный потенциал, концентрация доходов, фискальные различия, налоговое администрирование, норматив отчислений, межбюджетный трансферт, коэффициент Джини.

Abstract: The article examines local budget revenue formation, fiscal concentration and challenges in assessing territorial tax administration in Uzbekistan. It aims to distinguish the economic base, intergovernmental revenue-sharing rules and administrative performance when interpreting revenue growth. Growth rates, regional

shares, the Herfindahl-Hirschman, Gini and Theil indices, and the coefficient of variation are recalculated. Aggregate nominal revenue in the selected series increased by 102.62 percent, while the concentration index rose from 831.22 to 925.02 points. Excluding Tashkent city reduces the change in the latter index to 2.92 points, clarifying the composition of regional disparities. The contribution lies in decomposing concentration changes into regional components and developing a diagnostic approach that separately accounts for revenue-sharing rules. The article proposes revenue data passports, tax-specific standardisation and territorially differentiated administrative measures.

Keywords: local budget, regional fiscal capacity, revenue concentration, fiscal disparities, tax administration, revenue-sharing rule, intergovernmental transfer, Gini coefficient.

KIRISH

Hududda yaratilgan iqtisodiy qiymatning mahalliy jamoat xizmatlarini moliyalashtiradigan daromadga aylanishi bir nechta institutsional bosqichdan o'tadi. Soliq bazasini aniqlash, majburiyatni hisoblash, tushumni undirish va uni tegishli budjetga birlashtirish ushbu jarayonning o'zaro bog'langan qismlaridir. Mahalliy budjet daromdlari haqidagi yakuniy raqam aynan shu qismlarning qo'shma ta'sirini aks ettiradi. Binobarin, tushum hajmidagi o'zgarishni sharhlashda iqtisodiy faollik bilan ma'muriy natijadorlik o'rtasidagi chegarani saqlash talab etiladi [1].

O'zbekiston bo'yicha o'rganilayotgan monografiyada hududiy daromadlarning o'sishi bilan bir paytda ularning ayrim markazlarda to'planishi qayd etilgan. Biroq mutlaq tushum, aholi jon boshiga daromad va daromadning yalpi hududiy mahsulotga nisbati hududlarning turli xususiyatlarini o'lchaydi. Aholisi ko'p hudud katta tushum shakllantirishi, kichik hudud esa aholi jon boshiga nisbatan yuqori moliyaviy imkoniyatga ega bo'lishi mumkin. Bunday tafovutni to'g'ri ajratish daromad prognozi, budjetlararo tenglashtirish va soliq organlari faoliyatini baholash uchun zarur [1].

Tadqiqot obyekti sifatida Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri mahalliy budjetlarining daromdlari tanlandi. Predmetni ushbu daromadlarning hududiy taqsimoti, iqtisodiy baza bilan nisbati hamda budjetlararo ajratmalar va soliq ma'muriyatchiligi orqali shakllanish munosabatlari tashkil etadi. Maqsad — 2021–2025-yillar chegaraviy kuzatuvlari asosida fiskal tafovutlarning tarkibini ochish va hududiy ma'muriyatchilikni baholash uchun iqtisodiy jihatdan asoslangan mezonlarni taklif qilish.

Mazkur maqsad doirasida daromadlarning nominal dinamikasi qayta hisoblanadi, konsentratsiya bir nechta statistik o'lchov bilan tekshiriladi, Toshkent shahri bilan qolgan hududlar taqsimoti alohida solishtiriladi. Shuningdek, soliqlardan ajratma normativlarining daromadga mexanik ta'siri ko'rsatiladi va kuzatilgan belgilar boshqaruv muammolari bilan ehtiyotkorlik asosida bog'lanadi. Amaliy vazifa hududlar uchun yagona daromad reytingini tuzishdan ko'ra, iqtisodiy baza, taqsimlash qoidasi va ma'muriy jarayonni alohida ko'rsatadigan tahliliy tizimni shakllantirishga qaratilgan.

2024 va 2025-yillar uchun davlat budjeti to'g'risidagi qonunlarda ayrim soliqlar bo'yicha hududlarga ajratiladigan ulushlar farqlanishi belgilangan. Shu sababli bir xil iqtisodiy bazaga ega ikki hududning mahalliy tushumi qonuniy taqsimlash qoidalari tufayli turlicha chiqishi mumkin [2; 3]. Maqolada ushbu institutsional farq empirik tahlilning zarur sharti sifatida olinadi. Ilmiy hissa esa monografiyadagi diagnostik g'oyani qayta tekshiriladigan hisoblar, konsentratsiyaning tarkibiy ajratilishi va soliq turlari bo'yicha standartlashtirish taklifi bilan rivojlantirishda namoyon bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Fiskal vakolatlar taqsimoti masalasini W. Oates mahalliy ehtiyojlar, davlat boshqaruvi darajalari funksiyalari va markazsizlashtirishdan olinadigan farovonlik yutug'i bilan bog'laydi [4]. Ushbu yondashuv mahalliy axborotning qiymatini tushuntiradi: hudud sharoitiga yaqin boshqaruv xarajat ustuvorliklarini aniqroq tanlashi mumkin. Muallif nuqtayi nazaridan, nazariyaning O'zbekiston sharoitidagi amaliy ahamiyati daromad va xarajat mas'uliyatini uyg'unlashtirishda ko'rinadi. Biroq uni soliq ma'muriyatchiligining barcha vakolatlarini hududlarga berish haqidagi universal tavsiya sifatida qo'llash to'g'ri bo'lmaydi. Yagona soliq qoidalari bilan mahalliy ijroning axborot afzalligi alohida ko'rib chiqilishi lozim.

R. Bird submilliy soliqlarni tanlashda mahalliy xarajatlarni moliyalashtirish, resurslar taqsimotini ortiqcha buzmaslik va qo'shimcha xarajat uchun javobgarlikni daromad vakolati bilan bog'lashga e'tibor qaratadi [5].

Uning tahlili daromadning miqdori va undan foydalanish uchun javobgarlik o'rtasidagi munosabatni ochadi. Ushbu maqolada bu g'oya hududda yig'ilgan soliq bilan mahalliy budjetda qoladigan tushumni farqlash orqali rivojlantiriladi. Muayyan soliqqa nisbatan ajratma ulushi kichik bo'lgan hududni faqat daromad/YaHM ko'rsatkichi asosida sust deb baholash vakolatlar taqsimotining iqtisodiy mazmunini e'tibordan chetda qoldiradi.

Soliq intizomining mikroiqtisodiy mexanizmlarini umumlashtirgan J. Slemrod audit, axborot hisobotlari va to'lovni o'tkazish tartiblarining ta'sirini o'rganadi; u ma'muriy aralashuvni uning xulqiy javobi va iqtisodiy maqsadga muvofiqligi bilan baholash zarurligini asoslaydi [6]. Mazkur yondashuvdan kelib chiqib, hududiy natijadorlik mezoniga qo'shimcha hisoblangan summaning o'zi yetarli bo'lmaydi. Amalda kelib tushgan mablag', ma'muriy xarajat va keyingi davrdagi ixtiyoriy rioya ham hisobga olinishi kerak. Bunda qisqa muddatli tushumning ko'payishi uzoq muddatli soliq bazasining mustahkamlanishiga tenglashtirilmaydi.

D. Pomeranz Chili korxonalari bo'yicha tajribalarida uchinchi tomon axboroti va hujjat izining qo'shilgan qiymat solig'i zanjiridagi oldini oluvchi ta'sirini ko'rsatadi [7]. Tadqiqotning qimmati raqamli yoki hujjatlashtirilgan ma'lumotni oddiy hisobot vositasidan xulqqa ta'sir qiluvchi institutga aylantirish mexanizmini ochishidir. Mahalliy budjetlar uchun bu natija elektron hisobvara-faktura, kassa va to'lov ma'lumotlarini bog'lash g'oyasini qo'llab-quvvatlaydi. Shunga qaramay, boshqa mamlakatdagi QQS tajribasi O'zbekiston hududlari daromadiga tayyor ta'sir koeffitsiyentini bermaydi. Soliqning budjetga mansubligi va mahalliy ma'lumotlar sifati alohida tekshirilishi zarur.

Mahalliy tadqiqotchilar N. Soatova va Sh. Sultonov soliq turlari bo'yicha tushumlar, mahalliy soliq tizimidagi o'zgarishlar hamda rag'batlantirish mexanizmlarini birgalikda tahlil qilib, ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash va mahalliy soliq rag'batlarini takomillashtirishga oid tavsiyalar bildiradi [8]. Mualliflar yondashuvining foydali tomoni daromad manbalarini iqtisodiy faoliyat sharoitlari bilan bog'lashidir. Mazkur maqolada ushbu fikrga qo'shilgan holda qo'shimcha farqlash kiritiladi: rag'batning iqtisodiy bazaga ta'siri, budjetga tushumning taqsimlanishi va soliqni undirish natijasi uchta alohida kuzatuv sohasi sifatida olinadi. Bu ajratish hududlararo taqqoslashning aniqligini oshiradi.

R. Tashmatova budjetlar daromad salohiyatini mustahkamlashni o'rta muddatli rejalashtirish, imtiyozlar samaradorligini baholash va davlat mulkidan foydalanish bilan bog'laydi. Olimaning "budjetlararo transfertlarning adolatiligi, xolisligi va shaffofligi" haqidagi talabi tenglashtirish siyosatining muhim mezonidir [9]. Ushbu pozitsiyani rivojlantirish uchun shaffoflikni o'lchovga aylantirish kerak: formula qaysi ma'lumotdan foydalanishi, salohiyat qanday hisoblanishi va qo'shimcha daromadga qanday munosabat bildirilishi ochiq ko'rsatilishi lozim. Maqoladagi standartlashtirilgan tushum taklifi aynan shu amaliy ehtiyojga javob beradi.

M.S. Abdullayeva va U.U. Azamjonovning monografiyasida hududiy iqtisodiy baza, ajratma qoidalari va ma'muriy imkoniyatlar birgalikda ko'riladi [1]. Mazkur maqola shu asosga tayangan holda umumiy konsentratsiya ortishini poytaxt ulushi va qolgan hududlarning ichki taqsimotiga ajratadi. Adabiyotlar sharhidan kelib chiqadigan tadqiqot savoli quyidagicha: kuzatilayotgan fiskal farqning qaysi qismi taqsimot tuzilishini ifodalaydi va qaysi qismi ma'muriy jarayonni chuqurroq tekshirishni talab qiladi? Bunday savol agregat daromad ko'rsatkichidan bevosita huquqbuzarlik yoki samarasizlik xulosasiga o'tishni cheklaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Empirik yadro M.S. Abdullayeva, U.U. Azamjonovlarning monografiyasidagi 2.2-jadvaldan olingan bo'lib, 14 hudud uchun 2021 va 2025-yillardagi mahalliy daromadlarning 28 ta chegaraviy kuzatuv qayta ishlangan. Qiymatlar trillion so'mda, joriy narxlarda va uch kasr xonasi aniqligida berilgan [1, 62-b.]. Oraliq yillarning to'liq birlamchi paneli mavjud deb faraz qilinmadi. Shuning uchun quyidagi hisoblar nominal o'sish va taqsimot diagnostikasiga tegishli; ular inflyatsiyadan tozalangan real o'sish yoki muayyan islohotning sababiy samarasini baholamaydi.

Manbalar qamrovi alohida nazorat qilindi. 2024-yil bo'yicha Iqtisodiyot va moliya vazirligining dastlabki ijro axboroti mustaqil tekshiruv kesimi sifatida ishlatildi [12]. 2021 va 2025-yil hududiy qiymatlari uchun esa manba maqomi monografiya ma'lumotlari bilan cheklangan.

Dinamik taqqoslashda umumiy foiz o'zgarishi bilan murakkab yillik o'sish sur'ati farqlanadi. 2021-yildan 2025-yilgacha to'rtta yillik oraliq mavjud. Hududning jami qo'shimcha daromadga hissasi uning mutlaq o'sishini barcha hududlar o'sishi yig'indisiga bo'lish orqali topildi. Hisoblash tartibi quyidagicha:

[1] Soatova N.B., Sultonov Sh.N. Local Budgets Mechanisms for Strengthening Tax Income Bases. Czech Journal of Multidisciplinary Innovations, 2022, 4, 25–37. Mualliflar xulosasi maqola annotatsiyasi asosida mazmunan bayon qilingan.

$$g_i = \left(\frac{R_{i,2025}}{R_{i,2021}} - 1 \right) \cdot 100; \quad CAGR_i = \left[\left(\frac{R_{i,2025}}{R_{i,2021}} \right)^{1/4} - 1 \right] \cdot 100 \quad (1)$$

$$c_i = \frac{R_{i,2025} - R_{i,2021}}{\sum_j (R_{j,2025} - R_{j,2021})} \cdot 100 \quad (2)$$

Bu yerda R - mahalliy budjet daromadi, i - hudud, c - jami o'sishga hissa. Ulush $s_{it} = R_{it} / \sum_j R_{jt}$ ko'rinishida aniqlanadi. Konsentratsiya uchun HHI, notekislik uchun Gini va Theil T, o'rtacha atrofidagi tarqalish uchun variatsiya koeffitsiyenti qo'llandi. Mazkur ko'rsatkichlarning birgalikda o'zgarishi taqsimot haqidagi xulosani tekshirish imkonini beradi:

$$HHI_t = 10000 \sum_i s_{it}^2; \quad N_{eff,t} = \frac{10000}{HHI_t} \quad (3)$$

$$G_t = \frac{2 \sum_{i=1}^n i R_{(i)t}}{n \sum_{i=1}^n R_{it}} - \frac{n+1}{n} \quad (4)$$

$$T_t = \frac{1}{n} \sum_i \left[\frac{R_{it}}{\bar{R}_t} \ln \left(\frac{R_{it}}{\bar{R}_t} \right) \right]; \quad CV_t = \frac{\sigma_t}{\bar{R}_t} \quad (5)$$

Gini formulasida daromadlar kichikdan kattaga tartiblangan; $n = 14$. $\bar{R}_t$ - arifmetik o'rtacha, σ_t - majmua standart og'ishi. Variatsiya koeffitsiyenti barcha 14 hududni qamrab oluvchi majmua uchun, ya'ni dispersiya maxrajida n bilan hisoblandi. Shu tariqa tanlanma va majmua standart og'ishlari aralashishiga yo'l qo'yilmadi. Hududlarga teng vazn berilganligi sababli Gini aholining shaxsiy daromadlar tengsizligini ifodalamaydi. HHI uchun ham raqobat siyosatidagi bozor chegaralari ishlatilmadi; mezon bir xil hududlar tarkibida vaqtlararo solishtirishga xizmat qiladi.

Sezgirlik tekshiruvda Toshkent shahri alohida chiqarilib, qolgan 13 hudud ulushlari o'z yig'indisiga qayta normallashtirildi. To'liq HHI quyidagi ayniyat bilan ajratildi: $HHI_t = 10\,000 s_t^2 + (1 - s_t)^2 HHI_{T,t}$. Bu yerda s_t - Toshkent shahri ulushi, $HHI_{T,t}$ - qolgan hududlarning qayta normallashtirilgan indeksi. Ushbu usul poytaxt ulushi ortishini boshqa hududlar ichidagi notekislikdan farqlaydi. U iqtisodiy sabablarni identifikatsiya qilmaydi, ammo umumiy indeksning qayerdan o'zgarganini aniq ko'rsatadi.

Institutsional tahlil 2024- va 2025-yil budjet qonunlarining 12-moddalarini qiyoslashga tayandi [2; 3]. Ma'muriy muammolarni guruhlashda TADATning ro'yxat yaxlitligi, ixtiyoriy rioya, to'lov, nizolar va hisobdorlik sohalari hamda OECDning servis va risklarni boshqarish yondashuvlari yo'nalish sifatida olindi [10; 11]. Bu yerda TADAT bo'yicha rasmiy baholash yoki hududlarga sertifikatlangan ball berish amalga oshirilmagan. Kuzatuvlar qamrovi hisobga olinib, empirik xulosalar tavsifiy statistika, tarkibiy ajratish va huquqiy qiyoslash bilan chegaralandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tanlangan jadval qiymatlari yig'indisi 2021-yilda 35,172 trln so'mni, 2025-yilda 71,266 trln so'mni tashkil etdi. To'rt yillik oraliqdagi mutlaq qo'shimcha daromad 36,094 trln so'm, umumiy nominal o'sish 102,62 foiz, murakkab yillik sur'at esa 19,31 foizga teng. Uch kasr xonasigacha yaxlitlangan hududiy qiymatlardan olingan ushbu yig'indi monografiya matnidagi 36,093 trln so'mlik o'zgarishdan 0,001 trln so'm farq qiladi. Maqolada qayta hisoblanadigan yaxlitlangan qator izchil saqlandi (1-jadval) [1, 61–62-b.].

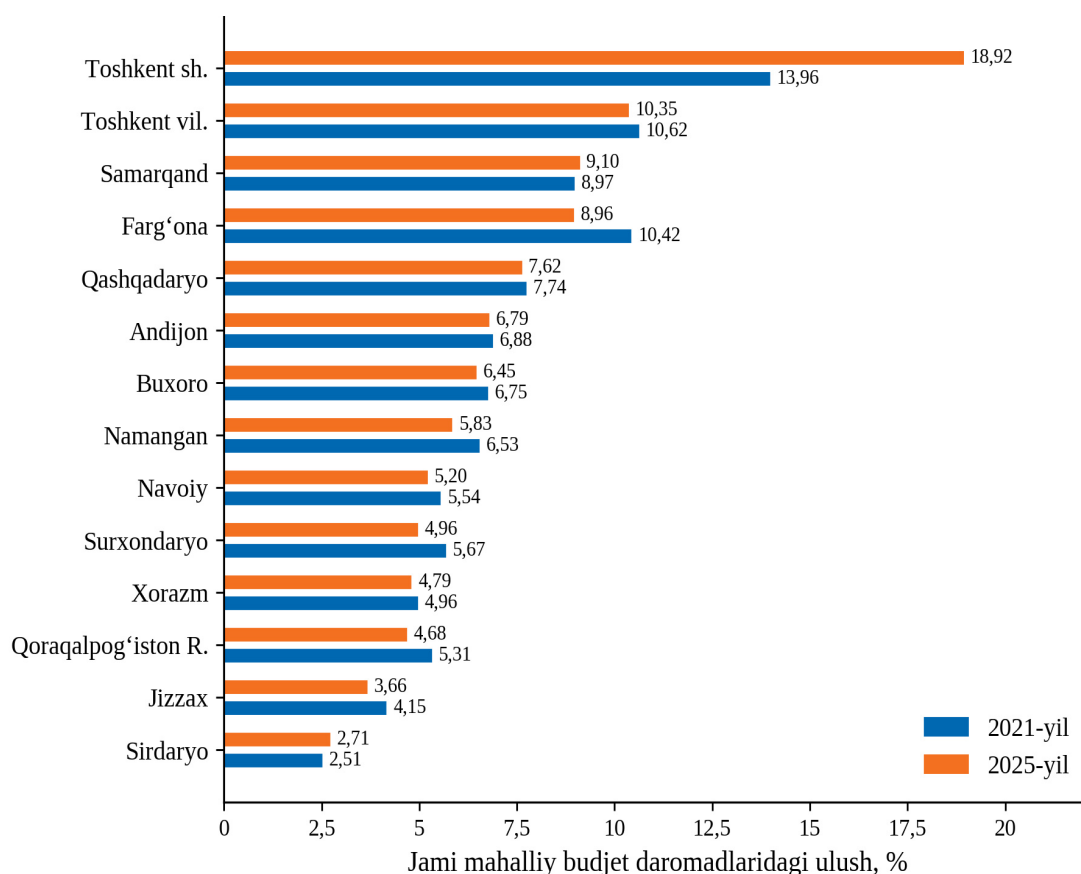

1-jadval.

Hududlar bo'yicha mahalliy daromadlarning o'sishi, 2021-2025-yillar¹

Hudud	2021-yil, trln so'm	2025-yil, trln so'm	CAGR, %	Jami o'sishga hissa, %
Qoraqalpog'iston R.	1,869	3,333	15,56	4,06
Andijon	2,419	4,836	18,91	6,70
Buxoro	2,374	4,596	17,96	6,16
Jizzax	1,460	2,605	15,57	3,17
Qashqadaryo	2,722	5,427	18,83	7,49
Navoiy	1,948	3,706	17,44	4,87
Namangan	2,297	4,157	15,99	5,15
Samarqand	3,155	6,483	19,73	9,22
Surxondaryo	1,993	3,535	15,40	4,27
Sirdaryo	0,882	1,929	21,61	2,90
Toshkent vil.	3,734	7,378	18,56	10,10
Farg'ona	3,665	6,382	14,87	7,53
Xorazm	1,743	3,413	18,29	4,63
Toshkent sh.	4,911	13,486	28,73	23,76
Jami	35,172	71,266	19,31	100,00

Toshkent shahri 8,575 trln so'mlik qo'shimcha daromad bilan jami o'sishning 23,76 foizini shakllantirgan. Toshkent viloyati, Samarqand va Farg'ona viloyatlari bilan birgalikda ushbu to'rtta hududning hissasi 50,60 foizga yetadi. Bunda poytaxtning 28,73 foizlik yillik sur'ati daromad hajmi bo'yicha mavjud ustunlikni yanada kengaytirgan. Jami ko'rsatkichning yuqori o'sishi hududlararo fiskal imkoniyatlar bir xil tezlikda yaqinlashganini bildirmaydi; qo'shimcha tushumning qayerda shakllangani ham ahamiyatlidir (1-rasm).

1-rasm. Hududlarning jami mahalliy daromaddagi ulushi, 2021 va 2025-yillar²

1 Manba: [1, 62-b.]dagi 2.2-jadvalning yaxlitlangan qiymatlari asosida maqola uchun qayta hisoblangan. CAGR to'rtta yillik oraliqqa tegishli; jami CAGR hududiy sur'atlarning oddiy o'rtachasi emas.

2 Manba: [1, 62-b.]dagi hududiy qiymatlar asosida maqola uchun tuzilgan.

Sirdaryoda murakkab yillik o'sish 21,61 foiz bo'lib, Toshkent shahridan keyingi yuqori natijani qayd etadi. Ayni paytda uning jami o'sishdagi hisssasi 2,90 foiz: kichik boshlang'ich baza yuqori nisbiy sur'atning mutlaq ta'sirini cheklaydi. Qarama-qarshi misol Farg'onadir. Bu hududda yillik sur'at 14,87 foiz bilan tanlangan qatorning eng past qiymati bo'lsa-da, mutlaq qo'shimcha tushum 2,717 trln so'mga teng. Shunday qilib, sur'at reytingi bilan fiskal hissa reytingi boshqa-boshqa vazifani bajaradi.

Ulushlar tarkibida Toshkent shahri 13,96 foizdan 18,92 foizga ko'tarilgan, Farg'onaning ulushi esa 10,42 foizdan 8,96 foizga kamaygan. Toshkent viloyatida mutlaq daromad qariyb ikki baravarga oshgani holda, ulush 10,62 foizdan 10,35 foizga siljigan. Demak, ulushning pasayishi o'z-o'zidan daromad qisqarishini anglatmaydi; u boshqa hududlarga nisbatan sekinroq kengayishni bildirishi mumkin. Ushbu farqlash daromad rejasini bajarish natijalarini hududlararo raqobat ko'rsatkichi bilan almashtirmaslik uchun zarur.

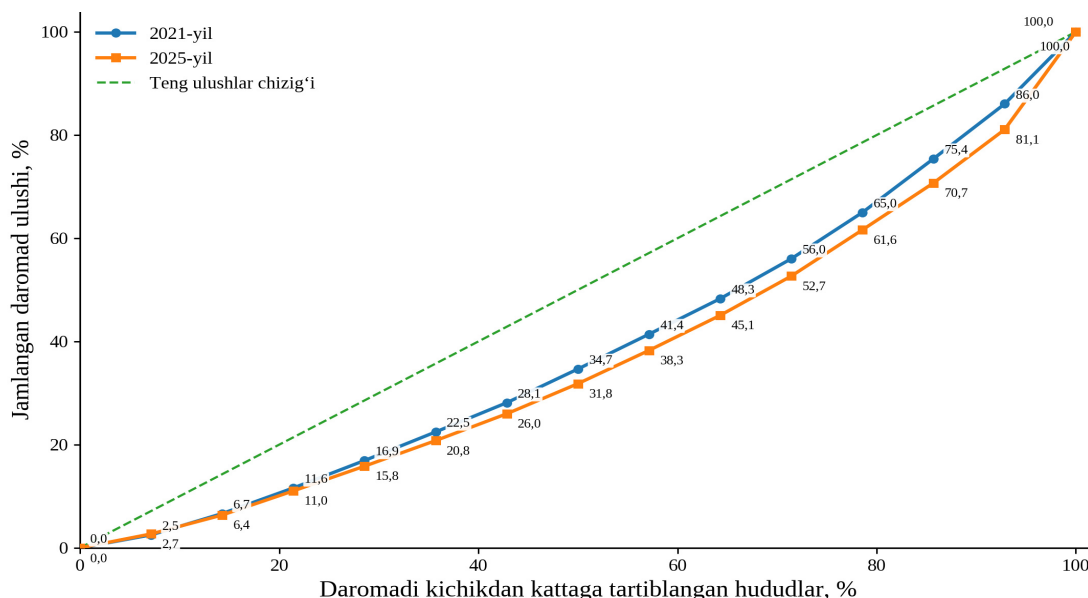
Daromadlar teng taqsimlangan 14 hudud uchun HHI 714,29 punktga teng bo'ladi. Amaldagi qator bo'yicha indeks 831,22 punktdan 925,02 punktga ko'tarildi. Effektiv hududlar soni 12,03 tadan 10,81 tagacha tushdi. Bu shartli son aynan nechta hudud daromad yig'ayotganini emas, kuzatilgan taqsimotning teng ulushli nechta birlikka ekvivalent ekanini ko'rsatadi. Eng yirik uch hudud ulushi 35,00 foizdan 38,37 foizga kengaygani ham yuqori qismda to'planish kuchayganiga mos keladi (2-jadval).

2-jadval.

Daromadlar konsentratsiyasi va notekisligining qayta hisoblangan mezonlari³

Ko'rsatkich	2021-yil	2025-yil	O'zgarish
HHI, punkt	831,22	925,02	+93,81
Effektiv hududlar soni	12,03	10,81	-1,22
Gini koeffitsiyenti	0,22119	0,26577	+0,04458
Theil T indeksi	0,07955	0,12373	+0,04418
Variatsiya koeffitsiyenti, %	40,46	54,32	+13,86 f.p.
Eng yirik uch hudud ulushi, %	35,00	38,37	+3,37 f.p.
Toshkent shahri ulushi, %	13,96	18,92	+4,96 f.p.

Gini koeffitsiyentining 0,22119 dan 0,26577 gacha, Theil T indeksining 0,07955 dan 0,12373 gacha ko'tarilishi HHI bilan bir yo'nalishdagi natijadir. Majmua variatsiya koeffitsiyenti ham 40,46 foizdan 54,32 foizga oshgan. Bu miqdorlar monografiyadagi tayyor statistik qatorni ko'chirish orqali olinmagan: 1-jadvaldagi 14 ta qiymatga (3)–(5) formulalar qo'llangan. Hisoblashning bir xil obyekt, vazn va dispersiya ta'rifiga tayangani arifmetik tekshiruvni ta'minlaydi. HHI bilan CV algebraik bog'langan: $HHI = (10\ 000/n)(1 + CV^2)$, bunda CV foizda ifodalanmaydi. Shuning uchun ularning bir yo'nalishda siljishi ikkita mustaqil statistik dalil hisoblanmaydi. Gini va Theil taqsimot xususiyatlarini qo'shimcha mezonlar bilan tavsiflaydi (2-rasm).

2-rasm. Mahalliy daromadlar taqsimotining Lorens egri chiziqlari⁴

3 Manba: 1-jadval asosidagi hisoblar. Hududlar soni - 14; har bir hududga teng vazn berilgan. CV majmua standart og'ishi orqali hisoblangan. f.p. - foiz punkt.

4 Manba: [1, 62-b.]dagi hududiy qiymatlar asosida maqola uchun tuzilgan.

Lorens egri chiziqlarida 2025-yil taqsimotining teng ulushlar chizig'idan uzoqlashgani ko'rinadi. Masalan, 2021-yilda eng kichik yetti hudud jami daromadning 34,66 foizini, 2025-yilda shu yil daromadiga ko'ra saralangan eng kichik yetti hudud 31,82 foizini shakllantirgan. Guruh har bir yil uchun qaytadan saralanganligi e'tiborga olinadi. Grafik hududiy budjet hajmlari notekisligini ko'rsatadi; aholining farovonligi yoki xizmat sifati haqida bevosita xulosa bermaydi.

To'liq tanlanmadagi HHI o'zgarishi 93,81 punktni tashkil etadi. Uning tarkibida Toshkent shahri ulushi kvadrating hisyasi 194,96 punktdan 358,10 punktga, ya'ni 163,14 punktga oshgan. Qolgan hududlarning umumiy yig'indiga nisbatan hisoblangan hisyasi 636,26 punktdan 566,93 punktga pasayib, farq -69,33 punkt bo'lgan. Musbat va manfiy komponentlar yig'indisi 93,81 punktga teng. Mazkur hisob poytaxt komponentining ustunligini ko'rsatadi, lekin boshqa hududlar ichida tenglik kuchaygan degan xulosaga hali asos bermaydi.

Buni aniqlashtirish uchun Toshkent shahri chiqarilgan taqsimot alohida hisoblandi. Qolgan 13 hududning HHI qiymati 859,53 punktdan 862,45 punktga o'zgargan; o'sish 2,92 punkt bilan cheklangan. Xuddi shu guruhda Gini 0,19150 dan 0,19654 gacha, Theil T 0,05997 dan 0,06088 gacha ko'tarilgan. Ichki notekislik biroz ortgan bo'lsa ham, o'zgarish to'liq tanlanmadagidan ancha kichik. Turli sonli hududlar uchun HHI darajalarini bevosita baholash o'rniga, har bir o'zgarish tarkibining vaqtlararo siljishi solishtirilmoqda.

Olingan ajratish hududiy siyosat mazmunini o'zgartiradi. Barcha hududlarda bir xil kuch bilan fiskal ajralish yuz bergani haqidagi talqin o'rniga, poytaxt ulushining kengayishi va qolgan hududlar taqsimotining nisbatan barqarorligi ko'rinadi. Keyingi tekshiruv markazlashgan korxona hisobi, iqtisodiy faoliyat joyi, soliq turlari tarkibi va ajratma normativlariga qaratilishi lozim. HHI bularning qaysi biri sabab bo'lganini aniqlamaydi. Uning vazifasi izlanish yo'nalishini ma'lumotga tayangan holda toraytirishdan iborat.

Monografiyaning 2.2-jadvalida 2025-yil daromad/YaHM nisbati Qoraqalpog'istonda 6,16 foiz, Farg'onada 5,73 foiz, Navoiyda 2,21 foiz va Toshkent shahrida 3,67 foiz sifatida berilgan [1, 62-b.]. Ushbu 14 ta yaxlitlangan nisbat uchun qayta hisoblangan Gini 0,10126 ga teng. Bu qiymat mutlaq daromadlar Ginisidan ancha kichik. Biroq ikki o'lchov orasidagi tafovutni tengsizlikning qanchasi "iqtisodiy baza bilan tushuntirilgani" haqidagi foizli dekompozitsiya deb talqin qilish mumkin emas: ular boshqa-boshqa o'zgaruvchilar taqsimotini o'lchaydi.

Aholi jon boshiga tushum ham mutlaq reytingni aniqlashtiradi. Monografiyada 2025-yil uchun Toshkent shahri 4,29 mln so'm, Navoiy 3,36 mln so'm, Toshkent viloyati 2,35 mln so'm va Sirdaryo 2,06 mln so'm bilan tavsiflangan [1, 66-b.]. Sirdaryoning mutlaq daromadi eng kichik bo'lishiga qaramay, jon boshiga ko'rsatkichdagi o'rni boshqacha. Ushbu raqamlar monografiyadan olingan ikkilamchi ko'rsatkichlardir; aholi sonining yil boshi, yil oxiri yoki o'rtacha yillik qiymati qo'llanganini birlamchi hisob faylida kelishtirish talab etiladi.

Daromad/xarajat nisbati esa resurs bilan majburiyat orasidagi boshqa bog'lanishni aks ettiradi. Vazirlikning 2024-yil dastlabki ijro axborotida mahalliy daromad 57,0 trln so'm, xarajat 86,8 trln so'm sifatida ko'rsatilgan; yaxlitlangan agregatlardan hisoblangan qoplash darajasi qariyb 65,67 foizdir [12]. Daromad va xarajat farqini avtomatik ravishda budjet taqchilligi deb atash to'g'ri bo'lmaydi. Rasmiy axborotda farq tartibga soluvchi transfertlar va o'zaro hisob-kitoblar bilan qoplanishi izohlangan. Shuningdek, qoplash koeffitsiyentining to'ldiruvchisi transfertlarning jami resurslardagi ulushiga aynan teng emas.

Hududiy nisbatlarni huquqiy qamrovdan ajratib sharhlash jiddiy xatoga olib kelishi mumkin. 2024–2025-yillarda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va foyda solig'i bo'yicha ajratmalar Navoiy, Toshkent viloyati va Toshkent shahrida o'zgargan. Tegishli stavkalar emas, undirilgan soliqlardan hududiy budjetlarga o'tkaziladigan ulushlar 3-jadvalda ko'rsatilgan (3-jadval) [2; 3].

3-jadval.

Ayrim soliqlardan hududiy budjetlarga ajratma normativlari, foiz⁵

Hududlar guruhi	2024-yil JShDS	2024-yil foyda solig'i	2025-yil JShDS	2025-yil foyda solig'i
Navoiy viloyati	55	61	66	70
Toshkent viloyati	38	39	51	49
Toshkent shahri	11	11	12	12
Qoraqalpog'iston R. va boshqa viloyatlar	100	100	100	100

5 Manba: [2; 3]. 12-moddalar. JShDS - jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i. Qamrovdan yillik deklaratsiya asosidagi ijara daromadlari va yakka tartibdagi tadbirkorlar JShDSi chiqariladi. Foyda solig'ida Prezident qarori bilan tasdiqlangan ro'yxatdagi yirik soliq to'lovchilar, norezidentlarning doimiy muassasalari hamda norezidentlardan to'lov manbaida ushlanadigan soliq bo'yicha istisnalar mavjud. Jadval Qoraqalpog'iston respublika budjeti, viloyatlar va Toshkent shahar budjetlariga ajratmalarni ifodalaydi; quyi budjetlarga keyingi taqsimot alohida tartibga ega.

Oddiy shartli misol normativ ta'sirini ko'rsatadi. Toshkent viloyatida jadval qamroviga kiruvchi daromad solig'ining taqsimlashdan oldingi hajmi har ikki yilda 100 birlik bo'lib qolsa, mahalliy qism 38 birlikdan 51 birlikka ko'tariladi. Bu 34,21 foizlik mahalliy o'sish bo'lib, iqtisodiy baza yoki yig'im intizomi o'zgarishini talab qilmaydi. Navoiydagi 55 foizdan 66 foizga o'tish shu shartda 20 foizlik o'sish beradi. Mazkur misollar amaldagi tushumning omilli bahosi emas; ular huquqiy o'zgarishning mexanik mazmunini ajratadi.

Soliq turlari kesimidagi ma'lumot mavjud bo'lganda standartlashtirish uchun $R_{it}^{std} = \sum_k \lambda_{ikt} C_{ikt} + N_{it}$ ko'rsatkichi taklif etiladi. C — tegishli soliq turi va qonuniy qamrov bo'yicha budjetlararo taqsimlashdan oldingi tushum, λ — barcha solishtirilayotgan hudud va davrlar uchun tanlangan umumiy ajratma normativi, N — solihsiz tushum. Amaldagi $R_{it} = \sum_k \lambda_{ikt} C_{ikt} + N_{it}$ bilan farq normativ komponentni ajratadi. Bu tahliliy hisob hududlar o'rtasidagi amaldagi mablag' taqsimotini o'zgartirish taklifi hisoblanmaydi.

Standartlashtirilgan tushumning o'zi ham sof ma'muriy samaradorlik emas: iqtisodiy baza, stavka, imtiyoz va bir martalik to'lovlar C tarkibida saqlanadi. Aksincha, jami mahalliy daromadni bitta ajratma foiziga bo'lish soliq tarkibini buzadi. Hisob har bir soliq va istisno toifasi bo'yicha bajarilishi, qaytarishlar, eski qarzarlar va huquqiy davr alohida belgilanishi zarur. Shundagina keyingi bosqichda daromadning standart soliq salohiyatiga nisbati ma'muriy sa'y-harakatning ehtiyotkor proksisi sifatida o'rganilishi mumkin.

Daromad manbalari tarkibi qaysi ma'lumotga ustuvor e'tibor berishni ham belgilaydi. Monografiyaning 2.4-jadvalidagi 2024-yil summolari bo'yicha jismoniy shaxslar daromad solig'i 21 672,7 mlrd so'm, yer solig'i 8 215,6 mlrd so'm va mol-mulk solig'i 6 804,7 mlrd so'mga teng. Ushbu uch manba jadvaldagi 57 024,7 mlrd so'mlik yig'indining taxminan 64,35 foizini beradi [1, 67–68-b.]. Vazirlikning ko'rilgan ikki betlik dastlabki ijro axboroti jami daromadni tasdiqlashga xizmat qiladi, lekin unda mazkur soliq turlari bo'yicha tafsilot mavjud emas [12]. Shu bois tarkibiy raqamlar monografiya manbasi sifatida ko'rsatilmoqda.

Ish haqi fondi bilan bog'liq tushumlar uchun mehnat munosabatlari va hisobotdagi bandlikni, yer va mulk uchun obyekt identifikatori hamda foydalanish holatini tekshirish mantiqan muhim. Savdo va xizmatlar bo'yicha esa chek, elektron hisobvraq-faktura va to'lov yozuvi o'rtasidagi bog'lanish zarur. Qaysi manba ko'proq daromad berayotgani barcha nomuvofiqlik aynan o'sha yerda ekanini isbotlamaydi. Segment tanlovi iqtisodiy miqyos bilan birga ma'lumot ishonchliligi va tekshiruv xarajatiga ham tayanishi kerak [1; 11].

O'rganilgan raqamlar barcha hududiy soliq organlarida bir xil kamchilik borligini isbotlamaydi. Ular tekshirilishi zarur bo'lgan boshqaruv savollarini ajratadi. Masalan, poytaxt konsentratsiyasining ortishi ro'yxatdan o'tgan manzil bilan haqiqiy faoliyat joyi mosligini o'rganishga asos bo'ladi, biroq noto'g'ri taqsimlash sodir bo'lganini o'z-o'zidan tasdiqlamaydi. Daromad/YaHM nisbatining pastligi ham yashirin iqtisodiyotning tayyor o'lchovi hisoblanmaydi. Shu farqlar 4-jadvaldagi muammo-mexanizm-mezon bog'lanishiga asos qilib olindi (4-jadval).

4-jadval.
Hududiy fiskal diagnostikadan boshqaruv choralari o'tish⁶

Diagnostik belgi	Tekshiriladigan mexanizm	Taklif etilayotgan chora	Monitoring mezon
Daromad qatorlari mos kelmaydi	Qamrov, davr va ijro maqomi turlicha	Daromadlar pasporti va versiyalarni kelishtirish	Kelishtirilmagan tafovutlar ulushi
Yirik hudud ulushi ortadi	Faoliyat joyi va fiskal mansublik aloqasi	Filial, obyekt va soliq turini huquqiy qoida bilan bog'lash	Tasdiqlangan mansublik tuzatishlari
Ajratma ulushlari o'zgaradi	Tushumga normativning mexanik ta'siri	Bir xil ajratma sharoitidagi soliq turlari hisobini yuritish	Normativ va boshqa komponentlar farqi
Bazalar o'rtasida nomuvofiqlik bor	Reyestr qamrovi yoki identifikator xatosi	Kadastr, bandlik va fiskal yozuvlarni kelishtirish	Xato va dublikatlarni tuzatish muddati
Reja ijrosi ustuvor mezon bo'ladi	Bir martalik undiruvga ortiqcha rag'bat	Real tushum, ixtiyoriy rioya va xarajatni birga baholash	O'z vaqtida to'lov; nizo natijasi; biznes yuki
Transfert va qo'shimcha tushum bog'lanadi	Daromad safarbar etishga marjinal rag'bat	Obyektiv salohiyat va sa'y-harakatni ajratish	Barqaror baza o'sishi va hududda qolgan natija

6 Manba: [1; 6; 9-11]dagi yondashuvlar va maqola hisoblari asosida ishlab chiqilgan. Jadvaldagi mexanizmlar tekshiriladigan yo'nalishlardir; ular barcha hududlarda aniqlangan huquqbuzarlik sifatida talqin qilinmaydi.

Amaliy joriy etishning boshlang'ich mahsuloti har bir hudud uchun daromadlar pasporti bo'lishi mumkin. Unda kuzatuv davri, o'lchov birligi, dastlabki yoki yakuniy ijro maqomi, transfertlar qamrovi, soliq turlari, huquqiy istisnolar va ma'lumot versiyasi qayd etiladi. Daromad rejasini avvalgi yil tushumiga yagona o'sish foizini qo'shish orqali belgilash o'rniga, bazadagi o'zgarish, yangi obyekt, ajratma normativi va undiruvning vaqt tarkibi alohida ko'rsatiladi. Bu tartib prognozdan og'ishni izohlash va qayta tekshirishni yengillashtiradi.

Hududiy choralar iqtisodiy profil va dalilga qarab tanlanadi. Katta korporativ oqimlar mavjud joyda filiallar va taqsimlash qoidalarini kelishtirish; kadastr ma'lumoti yetishmaydigan segmentda obyektlarni aniqlashtirish; mikrofaoliyatda esa ro'yxat va hisobotni bajarishni yengillashtirish ustuvor bo'lishi mumkin. Bu yo'nalishlar doimiy "kuchli" yoki "zaif" hudud yorlig'i bilan bog'lanmaydi. Bir hududning o'zida turli tarmoqlar uchun turlicha servis va nazorat ehtiyoji mavjud bo'lishi mumkin [1; 10].

Tenglashtirish siyosatida obyektiv xarajat ehtiyoji va daromad safarbar etish rag'batini birgalikda saqlanishi lozim. Taklif etilayotgan yondashuv qo'shimcha tushumning kelib chiqishini avval aniqlashni talab qiladi: normativ o'zgarishi, narx omili, bir martalik to'lov yoki barqaror bazaning kengayishi alohida qayd etiladi. Shundan keyingina rag'bat mexanizmi muhokama qilinadi. Rejani ataylab past belgilashdan olinadigan "ortiqcha ijro" bilan haqiqiy ma'muriy natijani farqlash uchun ko'p yillik taqqoslash va mustaqil ma'lumot tekshiruv zarur [1; 9].

Natijadorlik monitoringida uch daraja tavsiya qilinadi: ma'lumotning to'g'riligi, majburiyatning ixtiyoriy bajarilishi va real fiskal natija. Dublikatlar kamayishi birinchi darajaga, o'z vaqtida hisobot va to'lov ikkinchisiga, qaytarishlar hisobga olingan tushum hamda uni olish xarajati uchinchisiga tegishli. Pilot chora joriy etilganda taqqoslanadigan hudud yoki subyektlar guruhi, dastlabki holat va kuzatish muddati oldindan belgilanadi. Shunday tekshiruvsiz keyingi daromad o'sishini aynan yangi boshqaruv tizimi samarasi deb e'lon qilishga asos bo'lmaydi [6; 11].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqotning asosiy empirik xulosasi mahalliy daromadlarning o'sishi bilan hududiy ulushlar konsentratsiyasi bir vaqtda kechganidir. Monografiyaning tanlangan 14 hududlik qatori bo'yicha 2021–2025-yillardagi jami nominal o'sish 102,62 foiz, yillik murakkab sur'at 19,31 foizni tashkil etdi. HHI 93,81 punktga, Gini esa 0,04458 ga oshdi. Ushbu ko'rsatkichlar joriy narxlardagi daromad taqsimotini ifodalaydi; ulardan real fiskal mustaqillik yoki soliq ma'muriyatchiligining sababiy samarasi haqida yakka holda xulosa chiqarilmaydi.

Poytaxt komponentini ajratish umumiy notekislik talqinini sezilarli ravishda aniqlashtirdi. Toshkent shahri chiqarilganda qolgan 13 hudud HHI qiymatining o'zgarishi 2,92 punkt bo'lib, to'liq tanlanmadagi siljishdan ancha kichik chiqdi. Demak, fiskal tafovutlar haqidagi xulosada umumiy konsentratsiya, yirik markaz ulushi va qolgan hududlarning ichki taqsimoti birga ko'rsatilishi kerak. Taklif sifatida muntazam hududiy tahlilga to'liq tanlanma bilan yirik markazlar chiqarilgan sezgirlik hisoblarini kiritish maqsadga muvofiq.

Ajratma normativlarini standartlashtirish hududiy ma'muriyatchilikni baholashning navbatdagi zarur bosqichidir. 2024–2025-yil qonunlari misoli mahalliy tushum iqtisodiy baza o'zgarmaganida ham ulushlar qayta belgilangani sabab oshishi mumkinligini ko'rsatadi. Shu bois soliq turlari bo'yicha taqsimlashdan oldingi tushum, qonuniy ajratma ulushi va mahalliy natijani alohida saqlash tavsiya etiladi. Barcha soliq turlarini bitta ko'effitsiyent bilan tuzatishdan voz kechilib, yirik soliq to'lovchilar va boshqa istisnolar alohida qamrab olinishi lozim.

Ma'lumotlar ishonchligini oshirish uchun hududiy daromad pasportini joriy qilish, hisob birliklari va versiyalarni kelishtirish hamda soliq-moliya ma'lumotlaridagi tafovutlarni hujjatlashtirish taklif etiladi. Har bir jadvalning qayta hisoblanishi uning manbasi, davri va formulasiga qaytish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Ayniqsa, dastlabki ijro bilan yakuniy ijro, prognoz bilan haqiqiy tushum, transfertli va transfertsiz qatorlar o'rtasidagi chegara saqlanishi zarur. Bunday infratuzilma keyingi ekonometrik tahlilning ham zarur poydevoridir.

Boshqaruv takliflari servis va nazoratni hududning iqtisodiy tarkibiga moslashtirishga qaratiladi. Ish haqi bazasida bandlik va to'lovlar mosligini, mulkiy soliqlarda kadastr qamrovini, ko'p hududli biznesda esa faoliyat va fiskal mansublikni aniqlashtirish ustuvor yo'nalishlar sifatida ajratiladi. Baholash tizimida tushum bilan bir qatorda ixtiyoriy rioya, noto'g'ri hisoblashlar, nizo natijalari va tadbirkorning vaqt xarajati ham kuzatilishi tavsiya etiladi. Rag'bat chorasi haqiqiy, barqaror bazaning kengayishini tan olishi, prognozni pasaytirishga undamasligi kerak.

Maqola natijalarining qo'llanish chegarasi ochiq qoladi, 2024-yil rasmiy axboroti esa alohida kesim sifatida tekshirilgan. To'liq soliq turlari paneli va birlamchi ijro fayllari bilan kelishtirish keyingi tadqiqot bosqichidir. Shunga qaramay, qayta hisoblangan taqsimot mezonlari va normativlarni ajratish usuli hududiy fiskal muammoni aniqroq qo'yish imkonini beradi. Barqaror daromad siyosati aynan iqtisodiy baza, huquqiy taqsimot va ma'muriy ijroni bir-biridan farqlab, keyin o'zaro bog'langan holda boshqarishga tayanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayeva M.S., Azamjonov U.U. Mahalliy byudjetlar daromadlarini oshirishda yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga yo'naltirilgan hududiy soliq ma'muriyatchiligi metodologiyasini takomillashtirish. Monografiya qo'lyozmasi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2026. §2.1, 59-75-b.; 2.2-2.5-jadvallar.
2. O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 25-dekabrdagi "2024-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to'g'risida"gi O'RQ-886-son Qonuni // URL: <https://lex.uz/docs/-6707765>
3. O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 24-dekabrdagi "2025-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to'g'risida"gi O'RQ-1011-son Qonuni // URL: <https://lex.uz/ru/docs/-7277618>
4. Oates W.E. An Essay on Fiscal Federalism. Journal of Economic Literature. 1999. Vol. 37, No. 3. P. 1120-1149. DOI: 10.1257/jel.37.3.1120.
5. Bird R.M. Subnational Taxation in Developing Countries: A Review of the Literature. Policy Research Working Paper No. 5450. Washington, DC: World Bank, 2010. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/a2418da2-d6cc-5e76-af7d-5e3e83e21806> (murojaat: 12.09.2026).
6. Slemrod J. Tax Compliance and Enforcement. Journal of Economic Literature. 2019. Vol. 57, No. 4. P. 904-954. DOI: 10.1257/jel.20181437.
7. Pomeranz D. No Taxation without Information: Deterrence and Self-Enforcement in the Value Added Tax. American Economic Review. 2015. Vol. 105, No. 8. P. 2539-2569. DOI: 10.1257/aer.20130393.
8. Soatova N.B., Sultonov Sh.N. Local Budgets Mechanisms for Strengthening Tax Income Bases. Czech Journal of Multidisciplinary Innovations. 2022. Vol. 4. P. 25-37. <https://peerianjournal.com/index.php/czjmi/article/view/66> (murojaat: 12.09.2026).
9. Tashmatova R.G. Byudjetlar daromad salohiyatini mustahkamlash. Moliyaviy texnologiyalar. 2022. 1-son. B. 22-30. <https://fintech.tsue.uz/wp-content/uploads/2023/03/3.-Tashmatova-Rano-Gaibovna.pdf> (murojaat: 12.09.2026).
10. TADAT Secretariat. TADAT Subnational Field Guide: November 2019 Edition. Subnational Supplement. 2019. "Introduction" va "Performance Outcome Areas" bo'limlari. <https://www.tadat.org/en/resources/field-guide.html> (murojaat: 12.09.2026).
11. OECD. Tax Administration 2025: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. Paris: OECD Publishing, 2025. 5-6-boblar. DOI: 10.1787/cc015ce8-en.
12. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O'zbekiston Respublikasi mahalliy budjetlarining 2024-yil dastlabki ijrosi to'g'risida. Rasmiy axborot, 2 bet. https://api.mf.uz/media/document_files/50.pdf (murojaat: 12.09.2026).

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
